
KRITIKAI SZEMLE

KÖNYVEK

A SZÍVÁSOKTÓL A PSZICHOSZOMATIKUS ÉLETRAJZOKIG

Danyi Zoltán: *Szívások*. zEtna–Képes Ifjúság. Zenta–Újvidék, 2002; Urbán András: *Hajnali partizán*. zEtna–Képes Ifjúság. Zenta–Újvidék, 2002; Tóth Livia: *Ördöglakat*. zEtna–Képes Ifjúság. Zenta–Újvidék, 2002¹; Nagy Abonyi Árpád: *Tükörcelek*. zEtna–Képes Ifjúság. Zenta–Újvidék, 2004; Danyi Zoltán: *Pszichoszomatikus életrajzok*. zEtna. Zenta, 2004

A közelmúltban alig ocsúdtam föl döbbenetemből, amikor megláttam, hogy egyik jeles szerzőnknek, Gulyás Józsefnek az életműve szempontjából fontos műve (*Volt idő*. Kötetből kimaradt és más versek 1956–1980) összesen száz példányban került ki a nyomdából, amire szinte válaszként került elélem Danyi Zoltán *Szívások* című első kötete, amelynek példányszáma 1800. Ez már igen, mondatja velem a remény, hogy száznál azért több olvasója van a vajdasági magyar irodalomnak. Ennek a kis könyvecskének bizonyára, hiszen a Képes Ifjúság mellékleteként látott napvilágot, egy olyan lap olvasói vehették kézbe, amely példányszámának zöme előfizetők között kel el, vagyis nem a piac kénye szabja meg olvasótáborát. Danyi Zoltán kötetével indította útjára a zEtna webmagazin és elektronikus olvasóterem a Vulkáni Helikon elnevezésű sorozatát, amely a Képes Ifjúság mellékleteként mindig akkora példányszámra számíthat, amekkorra éppen a lap olvasótáborra, s ez könyveink példányszámához viszonyítva igen jelentős. Nem mindegy, hogy egy könyv háromszáz vagy ötszáz példányban jelenik meg, és aztán ott porosodik a kiadó raktárának polcain, vagy ezernyolcszázban, és ennek a példányszámnak a túlnyomó több-

ségét a kezébe is veszi az, aki előfizetőként a lapot is megveszi. Eleve nagyobb így a potenciális olvasótábor lélekszáma.

Danyi Zoltán mindenekelőtt alapos felkészültségű kritikus, egyéni hangú költő, s kötetéből tapasztalhatjuk, prózavilága is sajátos, egyéni, személyes megszólalásra hangolt. Persze a prózában a szerző mindig sebezhetőbb, mint a lírában (Láng Zsolt), és czekeket a kötetbe gyűjtött szövegeket is bizonyára éri még bírálat, legelőbb talán a *Szappanregény* címűt a szétzilált szálai miatt, ugyanakkor egy másik értékrend irányából szemlélve ugyanez az elvarratlanság erőnynek mutatkozik. Mert milyen lehet a novella egy olyan értékrendben, vagy mondjuk inkább trendben – mint például a múlt század kilencvenes éveinek magyar prózájában –, amelyben a regény is töredékregény vagy novellaregény? Csakis ironikus kaland lehet, a realitás szimulációja, vagy ahogy Háy János írta: „A próza számomra belátása annak, hogy nem történik semmi, csak elmúlik az idő.” Danyi Zoltán ironikus a realitással és a metafizikai mélységgel szemben, amikor ezt írja: „Nálunk kétszer van karácsony, kétszer van újév. Meghalni is kétszer fogunk.” Ironikus a műfajával szemben („fikció és valóság kígyaja olykor hűvös nyirkossággal megérinti egymást”), az irodalommal szemben („Olvasok, abszolút mai regényeket. Őrzöm az égboltot, ránk ne essen. Ránk ne szédüljön teljes lendülettel”), az olvasóval, amikor hősét a „Széfer Jecirah utca 4. szám alá költözteti, a márkás zenecuccokat így sorolja fel: „Marantz, Technics, Cunnilingus”, a napi sajtót pedig így imygen: „Narancs, Newsweek, Kuractebi²”, a szövegeit esetleg továbbbíró kritikussal vagy olvasóval („bogarak közt embernek lenni nem valami nagy mulatság, még jó, hogy nem külön mondatba írtam, így nem lehet idézni majd, remélem”) s nem utolsósorban önmagával, amikor szövege és könyve vége felé a „parttalan baromság” végéről ír. Persze az irónia önmagában még nem szövegteremtő alakzat, jó beszélőke kell ahhoz, ami a legbanálisabb valóságsszimulációt is lényeges történetként képes tálalni, és ezzel a prózaírói adottsággal Danyi Zoltán rendelkezik.

Danyi Zoltán *Pszichoszomatikus életrajzok* című prózakötete az előbbihez, a *Szívásokhoz* képest egy szelídebb, lehiggadt szemléleti és alkotói világot jelenít meg, a korábbi írások iróniája a megismerés bölcsességének egyszerűségébe harmonizálódott, az ott közölt *Szappanregény* elvarratlan szálaival szemben az itt megjelentetett *Patkánykert* ciklus a szétszórt szálakat – életrajzokat – nagyon ügyesen szálazza egybe, a könyv egésze az egyszerűség irányába vezet. Amíg az előző kötetben olvasható írásokban szívesen élt a szerző a posztmodern játékosság nyújtotta, jópofáskodásra módot adó lehetőségekkel, a nyelvjátékkal, a csavaros mondatokkal, addig az újabb könyv inkább az átgondolt elbeszélésre, a pontos leírásra, a világ dolgai közötti eligazodás egyszerűségére hagyatkozik, és olyan kivetülő misztikus erővel hálózza be az

olvasóját, ami nem csupán a szövegekhez köti a figyelmét, hanem valami higgadt bölcsességet vagy bölcs higgadtságot ültet át lelkébe. Hogy valójában lenne-e minőségi különbség a két kötet között, nem tudom, akár az egyik, akár a másik közelebb állhat mind a szerzőhöz, mind az olvasóhoz, tény azonban, hogy Danyi Zoltán mindkét kötetben élvezetes prózát írt, és lényeges, hogy eközben mindvégig érzékelhető szerzőjénck azonosítható jelenléte: prózája, világlátása kiforrott, stílusa felismerhető, autentikus szerzői világképe szilárd alapokat épített prózáírásában. Utóbbi, alig kilencvenoldalas kötete tulajdonképpen monumentális építmény, szereplői nem a képzelet születtei, hanem egy létező, részben olvasmányélményekből, részben tapasztalatból és ismeretekből, részben a valóság elemeiből táplálkozó öntörvényű világ lakói, akiknek bonyolult életsorsát egyszer csak majd egy vaskos könyv tárja elénk, és akkor majd igencsak elcsodálkozunk. Addig is, figyeljünk erre a fiúra, szemünk láttára válik fontos íróvá.

Urbán András írásaival utoljára a fiatal prózáírók szövegeit egybegyűjtő, *A varázsszobor* című könyv recenzióként találkoztam 1990 táján. E hosszú hallgatás miatt furcsállom, hogy a zEtna Vulkáni Helikon című sorozatának második kötete a fiatal Urbán életművéhez nyúlt vissza, azzal tisztelve meg a szerzőt, hogy a Vajdaságban megjelenő kiadványok példányszámához mérten a legelőkelőbbek közé emelte az ezernyelcszáz könyvecske kinyomtatásával és a Képes Ifjúság által az olvasókhoz való eljuttatásával. Persze, marad a kérdés, miért éppen Urbán András *Hajnali partizán* című kötete jutott e megkülönböztetetten kiemelt lehetőséghez? Úgy tűnik, egyetlen magyarázat van: a szövegminőség állandósága. Urbán novellái, illetve *Gyíkok* című drámája mind nyelvilag-esztétikailag, mind tartalmilag-tematikailag, mind műfajilag-műfajtagadóan eldöntött, letisztult, s bármennyire is furcsa egy, a serdülő- és a felnőttkor határán eszmélődő, a gyermeki tapasztalatokat felnőtt gondolkodással átértelmező fiatal esetében erről beszélni, de egyben folytathatatlanul le is zárult ez az írással teremtett világ. Urbánnál minden tisztázott, csupán a problémafelvetés újul meg folytonosan. A nagymonológok, levelek vagy éppen drámai dialógusok formájukat megtalálták ugyan, amivel egyben tagadják is a klasszikusnak mondható alapformákat, de a tematika, az üldözöttség alól nem adnak feloldást. A novellahősök folyton valami kényszerű menekülési helyzetben találják magukat, és iszkolásra kényszerülnek, noha a szemhatáron nem nyílik előttük menekvést biztosító hely. A menekülés talán a felnőtté válással járó megkötöttségekkel szembeni magatartás, a lefojtottság alóli kibúvó keresése, az egyénre rárontó félelem által kiváltott ellenmozgás, mindenesetre uralkodó motívum, ami tartalmilag és formailag is formálja a szövegeket. A novellákat, amelyekben folyton valami megdöbbentővel, sokkolóval, rémisztővel találkozunk, amelyek történetmondása mindig valahol az ébrenlért

realitása és az álom, vagy az ájulat szürrealista hallucinációival ötvöződik, és kizárólag olyan szituációkat teremt, amelyek a szabadságot korlátozzák, ellehetetlenítik a létet, menekülésre kényszerítenek, borzongást, félelmet, rettegést váltanak ki, amivel szemben csak az iszkolás vagy a megadás rituális gesztusa marad válaszul.

Tóth Livia *Ördöglakat* című, rövid történeteket, naplót, leveleket tartalmazó kötetének olvasása során elsőként szemünkbe ötlő jellemző dolog az, hogy a szerzőjük nem akar általuk „nagyot” mondani, nem törekszik örök érvényű lényeg(ek) megfogalmazására, nem szervezi explicit morális tanulság köré mondanivalóját, hanem hagyja, hogy a történet maga nyerje el értelmét. Íróként viszonyul a tárgyához, nem pedig publicistaként, miként azt egy kiváló tollú újságíró könyve esetében feltételezhetnénk. Az írónak minden esetben gondolatai vannak, amelyek a történet által kapnak jelentést: az eleve meghatározott jelentést közvetítő művek nem feltétlenül tartoznak a szépirodalom tárgykörébe. Tóth Livia kötetbe foglalt írásai igen.

A szövegeket olvasva úgy tűnik, a szerző szinte témátlanul indítja írását, egy-egy motívumként felcippentett élménymorzszából kiindulva asszociál a mindennapok történelmi között, és a látszólag könnyedén lebegtetett első vagy gyakrabban harmadik személyű monológ sajátos szociográfiai háttérrel teremtve felsejlő társadalomkritikai üzenetté formálódik. Éles szem és önfaggató gondolkodás szervezi igényes nyelvi megformálás útján ezeket a kisprózákat, amelyek a legközvetlenebbül szemléltetik, miként válik az olvasó számára látszólag érdektelen motívum általános érvényű elbeszéléssé.

„A szöveg és a szerző egyik” – olvashatjuk Nagy Abonyi Árpád egyik novellájában. Hősei, egy kivétellel talán, mindannyian egyes szám első személyben megszólalva beszélnek el történeteket, mert csak a történetek maradnak meg, minden egyéb illékony a mulandóság vonzásában, és a történetek elbeszélése hozza magával az érzéseket, hangulatokat, ambientust és atmoszférát, aminek megteremtésében tapasztalhatjuk meg Nagy Abonyi Árpád írói kiválóságát. Ezek a hősök élményt képesek építeni az élménytelenségből, elbeszéléseiket a szerző szavával naturálisnak minősíthetjük, amelyek egyfajta atmoszféra-prózaaként működnek, és mindig valamennyit kimondatlanul hagyva lebegtetnek, kicsit a misztikum, kicsit a fantasztikum, de leginkább a fantázia irányában nyitva teret a történet továbbgondolásának.

Nagy Abonyi Árpád Kosztolányitól kölcsönzött alakmása, Esti Kornél például abba a poros, bácskai városba tér vissza egy szeles novemberi éjjelen, amelyben *már életükben is többször meghalnak az emberek*. Ebben a városban az emberek a *másnapi* újságot olvassák, mosolyognak, de valójában keserűség emészti őket, s egyszerre csak rádöbbennek, hogy tulajdonképpen *sohasem éltek*. Valahol itt, az élet megélésének lehetőségei faggatásában gyökerezik

Nagy Abonyi Árpád prózaírói ihletése. A *Tükörcelek* novellái ugyanis nem is tűnnek annyira cselesnek, hagyományos novellaként olvashatók, lassított tempójú szövegek, a közvetlen élmény közvetlen elmondásának benyomását keltik, és kitűnik belőlük, hogy nagyon átgondolt az a világ, amelyben a novellahős vagy novellahősök járnak, kelnek. Ez a világ éppen az ésszerűen megtervezettségé miatt valószerűtlen. E világ mögött, ami tulajdonképpen egy hamisítás, egy látszatvilág, mélyen ott munkál Nagy Abonyi Árpád prózájának alapvető mozgatóereje, a világ megismerésére törekvő igyekezet.

„Már minden történetet elmeséltek egyszer” – írja Nagy Abonyi Árpád egyik novellájában, abban, amelyben írói továbblépésének lehetséges irányai fölött is tépelődik. Ezt a megállapítást a szentenciákkal szembeni kellő fenntartások mellett el is fogadhatjuk: arra azonban, ahogyan Nagy Abonyi Árpád meséli történeteit, érdemes odafigyelni, nyelvi fegyelmezettségé a világgal szembeni kellő kíváncsisággal párosulva szépírói erényekbe ötvöződött, novelláit csak egy módon lehet olvasni – élvezettel. Bőrfotel, szecessziós olvasólámpa, némi szivarfüst, testes vörösbor vagy gyűszűnyi gyomorkeserű, s nem utolsósorban az irodalom iránti tisztelet illik hozzájuk, akárcsak a kortárs vajdasági prózairodalom legjavára odafigyelő Vulkáni Helikon sorozat minden darabjához.

FEKETE J. József

JEGYZETEK

¹ A Vulkáni Helikon sorozat negyedik darabjaként jelent meg a *Huszonnyolc* című, *Couleur total* alcímű prózaantológia, a Képes Ifjúság sem a kiadásában, sem a terjesztésében nem vett részt, akárcsak Tóth Livia könyve is a zEtna Kiadó önálló vállalkozása volt. A prózaantológia méltatásától a szerzők népes tábora és a rendelkezésre álló hely szűkössége miatt itt eltekintünk, akárcsak a Képes Ifjúság önálló kiadványainak ismertetésétől is, amelyek között megtalálhatjuk a fiatal költők *Tetszőleges irány* című antológiáját és a Középkölés XXXVI. Művészeti Vetélkedőjének díjazott írásait fölvonultató kiadványt – esetükben is sok a szerző, kevés a hely.

² Szerbül: Faszt neked!

A JÓFIÚ VAKÁCIÓJA

Hornyik György: *Szülőindák között*. Ifjúsági regény. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2004

Egy teraszvendéglő lugasának árnyékában ábrándos-réveteg érzés keríti hatalmába a regény főhősét, a tizenhárom és fél éves Hodik Zoltánt. Ez a pillanat életében egyfajta lélektani értelmű „libikóka”-elmozdulást is jelent,